

**ИНСТИТУТ ЗА БАЛКАНИСТИКА
С ЦЕНТЪР ПО ТРАКОЛОГИЯ**
БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ

Стефан Димитров Янакиев

**ТРАКИТЕ И РИМСКОТО ПРОВИНЦИАЛНО ОБЩЕСТВО
МЕЖДУ ИСТРОС И ХЕМУС ПРЕЗ I – III В.**

АВТОРЕФЕРАТ

**НА ДИСЕРТАЦИЯ ЗА ПРИСЪЖДАНЕ НА ОБРАЗОВАТЕЛНА
И НАУЧНА СТЕПЕН „ДОКТОР“ ПО
*СТАРА ИСТОРИЯ И ТРАКОЛОГИЯ***

Научен ръководител:

Проф. д.н. Калин Порожанов

Научно жури:

проф. д.н. Калин Стойнев Порожанов – председател, автор на становище, ИБЦТ

проф. д.н. Румен Теофилов Иванов – рецензения, НАИМ - БАН

доц. д-р Калин Цветанов Стоев – рецензения, ИБЦТ

доц. д-р Олег Ангелов Александров – становище, ВТУ

доц. д-р Георги Димитров Митрев – становище, ПУ

Резерви:

доц. д-р Илиян Боянов – НБУ

доц. д-р Иво Топалилов – ИБЦТ

София, 2021

Дисертационният труд е предложен за защита на 10.06.2021 г. при заседание на Научния съвет на **Института за балканистика с Център по тракология** към БАН.

Дисертацията се състои от Въведение, изложение, структурирано в четири Глави, Заключение, Научни приноси на дисертационния труд и Използвана литература. Общо 512 страници.

Защитата на дисертационния труд ще се състои на заседание на научното жури на 29.09.2021 г. от 13.30 часа в Центъра по тракология, София 1000, ул. „Московска“ № 13

Материалите за защита са на разположение на интересуващите се в библиотеката на Центъра по тракология към **Института за балканистика с Център по тракология**, София 1000, ул. „Московска“ № 13.

Съдържание

Въведение	4
Глава I. Писмени извори за траките и римското провинциално общество	8
Глава II. Епиграфски сведения за траките и римското провинциално общество от Черноморското крайбрежие между Истрос и Хемус	12
Глава III. Епиграфски сведения за траките и римското провинциално общество от военните центрове по Долнодунавския лимес и северната част на територията между Истрос и Хемус	17
Глава IV. Епиграфски сведения за траките и римското провинциално общество от южната Пристаропланинска част на територията между Истрос и Хемус	23
Заклучение	28
Научни приноси на дисертационния труд	35
Публикации по темата на дисертацията	36

Въведение

Настоящото изследване цели да подложи на подробен анализ историческите извори и епиграфски паметниците от територията на съвременните централни и североизточни български земи (заедно със Северна Добруджа, Румъния), и комбинирайки получените резултатите с тези от проведените наблюдения до днешна дата, да характеризира състоянието и промените на траките през Римския императорски период. Акцентите на дисертацията са върху изучаването на възможностите им за изява в рамките на нововъзникналата провинциална система, с период на съществуване от началото на I до последната четвърт на III в.

1. Цели и задачи на работата. Така формулираната тема има за цел да определи ролята и значението на тракийското население в развитието на римското провинциално общество на територията между Истрос и Хемус през I – III в. С оглед на поставената цел, конкретните задачи са:

1. Да се обобщят и анализират историческите сведения и епиграфски текстове в посочената територия и да се оцени техният информационен потенциал при отчитането на социалното положение на траките;

2. Подлагане на подробен анализ на данните от историческите извори и епиграфските паметници до степен, позволяваща да се свържат с резултатите от археологическите проучвания с цел изясняването на етнодемографския и социално-икономически характер на тракийското население;

3. Пояснение на степента на наложените тенденции в романизационен и елинизационен аспект и ролята на армията като генератор на културните процеси сред траките;

4. Предвид вътрешната политика на римските императорски династии, да се определи тяхното влияние, значение и роля за потенциала на тракийското участие в имперските структури;

5. Да се обособи материалът на териториален и хронологически принцип, като с това да се конкретизират и подчертаят проявленията на повърхността на провинциалния социум.

2. Териториален обхват на изследването. Изследването обхваща земите между реката Истрос и планината Хемус.

В исторически аспект споменатият участък подлежи на административно преустройство още от момента на обособяването на провинцията като самостоятелна единица. Въпреки това наложеното статукво не е за постоянно. Един от отличителните белези се явява при прехвърлянето на отделна област от една провинция в друга. Това означава, че границите не са окончателно уточнени от римските власти. Гъвкавият характер на тази политика намира своята логика, която най-често е прилагана според нуждата от икономическото и стратегическо развитие на даден ареал. Изключение от плановата схема правят естествените географски обекти. В случая на споменатите земи такава се очертава крайбрежната ивица на Черно море.

Проблематични се оказват останалите гранични линии в северно, западно и южно направление. За тях основният маркер отново се охарактеризира от самата география на ареала между Истрос и Хемус – съответно северна и южна крайна „граница“ на изследването“. Първата може да се приеме като такава, тъй като това се припокрива с имперските амбиции и желанието на Август да създаде защитна система по течението на реките Рейн, Дунав/Истрос и Ефрат.

Възприемането на Хемус като крайна гранична линия не нарушава методиката на проучването. В действителност участъкът между Истрос и споменатата планинска верига попада под единен административен апарат след промяната на провинциалната граница през гореспоменатата година. С тази реформа обаче към Долна Мизия са прехвърлени териториите на Никополис ад Иструм и Марцианопол, които преди това за около два века принадлежат към римската провинция Тракия. Поради тази причина материалите, произлизащи от военните лагери и селища с армейски контингенти по лимеса и вътрешността, ще бъдат разгледани отделно в самостоятелна глава. Това правило особено важи за Монтана и Абритус и техните прилежащи административни рамки.

Западната граница в административен и провинциален аспект е най-трудно доловима. Единственото споменаване на такава в исторически извор принадлежи на Клавдий Птолемей (*Ptol Geogr.* 3. 9, 1), който посочва р. Цибрица като разделителна линия между Горна и Долна Мизия.

Приемайки билото на Стара планина за южна граница, нейният източен край достига до мястото, където през нея минава горното течение на р. Луда Камчия, а оттам по течението на р. Камчия, която се влива в Черно море.

Така зададените рамки представят една значителна територия, която доближава провинциалните граници на Долна Мизия между 193 и 270/271 г. По този начин обект

на наблюдение и анализ попада материалът от значителни градове и техните територии през епохата на Принципата, важни със своето местоположение както за военно-административното състояние на провинцията, така и за икономическия просперитет на нейното население.

3. Хронологическите граници на изследването включват периода от началото на I в., като протича през годините на управлението на римските императори от Юлиево-Клавдиевата династия до последната четвърт на III в. (около 270/275 г.), когато се поставя началото на нова провинциална уредба в Балканските тракийски земи. Също така настъпват изменения в управленската форма на самата Империя, т.нар. втори период от нейното развитие – Доминатът.

4. Методи на изследване. В дисертационния труд са включени няколко типа епиграфски материал – официални и частни надписи, както и оброчни и паметни плочи. Подробният им преглед изисква да се въведе подходящ методичен апарат, който да позволи адекватно изследване и търсене на аналогии на съответния паметник. Предвид основния инструмент – просопографски и антропонимичен анализ на представената номенклатура, е най-добре разглеждането и подредбата на епиграфските текстове да се проведе спрямо хронологическия интервал на неговото издигане. По този начин може да създаде по-добра представа за напредъка на лицата от тракийски произход в даден период. Когато обаче този индикатор не е изявен, анализът ще се осъществи на териториална основа. Това предполага по-добро наблюдение върху развитието на траките като отделна група в рамките на римското провинциално общество.

Подобна схема е приложена спрямо писмените сведения, завещани от античните автори. Приоритет се явява хронологическата последователност като показател за разгръщането на различни тенденции в политиката на Рим. По този начин могат да се отличат няколко направления в процедурата по завладяване на различни участъци в разглеждания ареал.

Основен израз на проучвателната методика е вкарването на текстовете в изложението. Фактически с това се улеснява достъпът до извора с аналитичната част на текста и се повишава наблюдателната стойност на дисертационния труд. Този тип на работа е подходящ при провеждането на обстоен преглед на обширни участъци с обилно количество епиграфски материал. Индивидуалността на текста в изложението предотвратява пропуските и се намаляват шансовете за разбъркване на наличната база данни.

Набляга се на анализа на дедикатора – лице от тракийски произход, отговорно за издигането на епиграфския паметник. На преден план са изведени данните на неговата антропониими, специфични особености и характеристика в ономастичен аспект. Също така от значение е цялостната му номенклатура – фундаментален показател за принадлежността му към определена социална прослойка.

5. Преглед на изворовата база на изследването. Тъй като систематизацията и анализът на изворите са главен предмет на настоящото изследване, тук ще се направи кратък преглед на изворовата база по представения проблем:

5.1. Писмените сведения са важен елемент за изучаването на траките през Римската епоха. В конкретния случай тяхната роля при проследяването на определени тенденции и закономерни процеси за периода I – III в. придобива спомагателен характер. Причините за това са няколко. На първо място, не бива да се пренебрегва състоянието на наличната изворова база. Откъслечните сведения несъмнено са недостатъчни за неговото цялостно разрешаване. По този начин се възпрепятства съставянето на подобаващ обзор на останалия материал, а с това и конкретизиращо тематиката заключение, касаещо начините на утвърждаване на траките в провинциалното общество.

5.2. Епиграфски паметници. Както бе пояснено в самото начало, епиграфската част оформя ядрото на дисертационния труд. Използваната информация не би могла да бъде приведена в действие без активната изследователска дейност на редица учени, чиято инициатива в полевата работа и творческо дело от края на XIX в. до днешни дни умело представя резултатите от положените усилия.

6. Състояние на проучванията. Библиографията, засягаща проблема за траките в римското провинциално общество, е всеобхватна. Вълненията на академичните кръгове по този въпрос могат да се проследят с ранните трудове на ерудираната общност в Европа още от края на XIX в. Поради тази причина ще се посочат фундаменталните и конкретизиращи резултати от наблюденията в посочената сфера.

7. Терминология. Целта на използваните термини като: *даки*, *дако-мизи* и *романизъм/романизация* е да конкретизират наложилите се всеобхватно в научната литература постулати.

Глава I.

Писмени извори за траките и римското провинциално общество

Територията между Истрос и Хемус в описанията на античните автори централно място заемат споменатите от класическата, елинистическата и ранноимператорска писмена традиция *трибали*, *гети* и *мизи*. Очевидно по-старите сведения се явяват като фундамент, върху който стъпват бъдещите поколения. Тяхната важност е предопределяща за съдбата на тракийското население. Причината за това е оформянето им като ориентир за Рим в опитите му да установи контакт с местните обитатели на военно-политическа и икономическа основа. В повечето случаи двете направления във външната политика са взаимосвързани. Това свойство проличава в акциите на македонските провинциални управители от края на II и особено през I в. пр. н.е.

Първоначалният досег с жителите на региона допринася и за попълването на базата данни. По този начин се обогатява етнотимическата картина и се придобива по-добра представа за характеристиката на региона. Следователно подробностите на данните от „първа ръка“ намират потребност при създаването на целенасочен план, който ще послужи като навигатор по време на римската инвазия в Източните Балкани. Такъв очевидно е следван, тъй като се забелязват отлики в процеса на провинциализиране на тракийските земи

За създаването на такава планова схема може да се говори едва по времето на Цезар и Август. Имайки предвид събитията около трансформацията на Рим от хегемон в своята републиканска форма на управление в императорска държава през втората половина на I в. пр. н.е., то е напълно подобаващо да се каже, че осъществяването на финалния етап от подчинителния процес на земите на юг от Истрос се извършва след установяването на Август като императорска фигура. Вече със заздрави и подновени институции, военният потенциал на завоевателната политика се разгръща в нов мащаб по времето на Клас. Всъщност подлагайки на внимателен анализ неговите действия прави впечатление, че до периода на Траян и Хадриан се действа с еднакво темпо. Такива измерения например проличават в реализирания от Клас погром над местното население. Той оставя дълбок отпечатък върху демографията на региона на запад от Янтра, тъй като на няколко пъти за подсилването му се прибегва до преселвания на „отвъддунавско“ население. Това означава, че заварените в навечерието на

покоряването си от Рим земи не обслужват имперските интереси. Ситуацията принуждава властите да „изваят“ ново статукво.

Предприетият подход от управленския апарат за подчиняване на местните жители създава впечатление за умело използване на наличната информация. Писмените извори очертават плавно и постъпателно налагане на властта.

За земите на днешна Добруджа е трудно да се създаде точна представа за обхвата на проведените действия. Авторите засягат различни аспекти от живота в региона. Така например на няколко пъти се отбелязва „впечатляващ брой“ боеспособни единици. Може би един от най-добре описаните процеси е движението на население с разнороден етнически състав на юг от долното течение на Истрос. Не на последно място, споменатите територии попадат в рамките на обособили се в различно време тракийски държави (тази на Бурбиста и последните владения на Тракийското царство на одрисите). Те не успяват да просъществуват дълго и постепенно западат под ударите на другите политически обединения в тази част на Европа или стават жертва на римските кроежи. Една от типичните планови схеми е изпадане в клиентна зависимост, която довежда да постепенна асимилация. И двата сценария са приложени при последните самостоятелни тракийски владения в участъка.

Това какво говори за траките и римското провинциално общество? Описаните събития създават представа за покоряване на жителите в отдалечен край на Европа, който се оказва граничен за Римската империя. Именно това обстоятелство диктува и седи в основата на бъдещото развитие на местността. Все пак армейското командване и администрацията са натоварени със задачата да създадат здрава, стабилна и сигурна защитна линия по десния бряг на Истрос, известна в науката като лимес. За обгрижването му са нужни определено количество военни. Затова и този състав е увеличен. Целият процес по изграждане на Мизия води до засилване на армейския елемент. Следователно трябва да се очаква една от основните линии на развитие за траките да е в рамките на военните кръгове. За зараждането на подобно проявление обаче са необходими допълнителни условия.

Тук се намесва вторият слой данни, получени от създадената административна уредба. На преден план изпъкват етноними за обозначаване на някои области. За това свидетелстват т. нар. племенни цивитатес в централните части на Мизия. Следователно административната номенклатура се явява като популяризиращ елемент за названията на *трибали* и *мизи*.

Писмените сведения от края на I и началото на II в. доказват прилагането на тази практика и в другите области на тракийското пространство на юг от Истрос. На някои места дори се появяват нови наименования – вероятно деривирани от имена на местности. На практика това показва, че писмената традиция до този момент успява да свърши работа при ситуирането на конкретни области и техните граници.

По-различна е ситуацията в участъка на изток от Янтра. Сведенията от времето на Флавиите изключват *гетите* в градежа на племенните общини. Вместо това обаче римската власт подхожда по по-различен начин – запазване на старите териториални институции (известни като стратегии). По този начин не е необходимо да се приведат в обръщение термини от писмената традиция. Очевидно са отчетени предимствата от наличието на старата форма на управление.

Трите доминиращи етнонима в тракийското пространство на юг от Истрос и на север от Хемус търпят различно развитие. Така например наименованието на трибалите постепенно се загубва в бъдещите съчинения поради постепенното романизиране на участъка. Същевременно обаче това на мизите естествено продължава да е актуално благодарение на провинциалната номенклатура. Може би избраният подход спрямо територията в източния дял на Долна Мизия е причината за объркването на авторите през III в. Към тази обстановка се прибавя и външният фактор, изразяващ се във варварските нападения. Появата им поражда необходимостта да се оприличат с някои от известните обитатели в региона. Очевидно за някои автори е приемливо означението гети/готи. Тази реалия притежава стабилни паралели с по-ранното бъркане на гети/даки, което доказва нестабилния характер в наименованието на гетите.

Имайки предвид данните от писмените сведения, може да се обособят няколко направления в развитието на етнонимичната номенклатура:

1. Историческа – тя съставлява ядрото на писмената изворова база, по която римските пълководци се водят и действат спрямо траките. Актуалността ѝ може да се проследи още от Омировите произведения до походите на Марк Крас и създаването на провинция Мизия;

2. Административна – първоначално обслужващ интересите на военна доктрина, етнонимическият показател е заменен с изкуствено създадени наименования, които целят да работят в полза на управленческия апарат, улеснявайки по този начин комуникацията с жителите на Мизия/Долна Мизия;

3. Романизационна – историческите граници на този тип етнонимия могат да се свържат с постепенното пропукване на лимеса и нашествията на отвъддунавски народи

във вътрешните части на римските балкански провинции. Римската култура и намесата ѝ в личния живот достига връхна точка едва през III в. Вследствие на което се наблюдава порив от късните автори да обвържат нашествията със стар етноним, с което се достига и до „възраждането“ на гетите в Изтока на Балканския полуостров.

От представените данни до момента става ясно, че тракийското население на територията между Истрос и Хемус е включено активно и в данъчната система на Римската империя още в ранните хронологически хоризонти на провинциалното управление. Изглежда властите решават да използват пълния потенциал на завоювания участък. Поради тази причина, за да обслужи изцяло техните интереси в бъдеще, на места се подхожда по различен начин в организацията на местните структури.

Не може да се пренебрегнат и политическите, социални и исторически съображения при изработката на финансовия апарат. Очевидно ранноимператорският Рим не се откроява съществено от републиканските си традиции що се отнася до овладяването на ресурсите на една провинция. Приоритетни в случая се явяват законодателните регулации, финансовите налози и наборната политика. Писмените извори създават впечатление за провеждането на една целенасочена политика за осигуряване на по-добър контрол по трите посочени направления.

Възниква въпросът до каква степен тракийското население успява да се култивира с наложените социални и икономически норми? Данните от писмените извори в това отношение не са особено категорични. От внимателния преглед се вижда, че се набляга върху действията от римска страна, без да се оставя възможност за провеждането на подобаващо наблюдение в стил *Interpretatio Thracica*. Това означава, че се лишава и възможността от наблюдение върху поведението на индивида. На пръв поглед проведените маневри от Рим в тракийското пространство не се различават от приложените мерки на други места. По-скоро последиците са забележими на микрорегионално ниво. Писмените извори не оставят шанс да се проучи по-подробно поведението на индивида или дадена група във формиращото се провинциално общество. Насоки в това направление могат да се получат от другия тип писмен материал – посветителните и надгробни паметници. В наличните текстове може да се погледне отблизо върху икономическо състояние и социално положение на тракиеца.

Глава II.

Епиграфски сведения за траките и римското провинциално общество от Черноморското крайбрежие между Истрос и Хемус.,

Колкото до генералните тенденции в рамките на Черноморския регион между Истрос и Хемус, то ясно се очертава проявлението и градивността на тракийския елемент да се извършва в няколко направления. Те проличават от подложените на анализ 88 надписа, дело на или само споменаващи „сигурни“ траки, както и от допълнителните 54, за които се предполага, че са инициирани от такива.

На първо място, в градска среда, това е семейно свързване на траки и елини. Споменатият процес не е без паралели. Той се преоткрива в редица градове по крайбрежията на моретата, където преселилите се от града-основател лица откриват удобни пунктове и плодородна земя за своето селище. Оттук насетне първият етап на контактите със завареното население се очертава да е на търговска и икономическа основа. Измененията на тези отношения са продиктувани от редица фактори, но най-вече от желанието на местните династи да се доберат до обилно количество ресурс. От друга страна, не може да се каже, че динамиката на събитията притежава негативен аспект. Отпечатъкът на реализираните отношения се вижда в епиграфския фонд и издигнатите декрети в полисите. Те са свидетелство за ролята на тракийските владетели на чиято територия (или в съседство с нея) са полисите. Тази „симбиоза“ продължава с векове и маркира досега на полисните с местните тракийски държави да се извършва най-напред с управляващия, горен слой.

Данни за хора от социалните низини в обкръжението на полисите се получават чрез проведените археологически проучвания и теренни обходи. Но докато те отбелязват спорадичната им изява, паметниците след I в. пр. н.е. разкриват мащабите на промените от вековното статукво. Новият етап във взаимоотношенията може да се проследи активно до III в. Превес вече взимат брачните връзки – основният инструмент и регулатор за утвърждаване на позициите. Поради хронологията и разликите преди римската намеса на местна почва, може да се приеме съждението, че именно провинциалните власти са катализатор за безпрецедентната изява на лица от етническата страта на траките да се проявяват като градски елемент в елинските апойкии. За това свидетелства хронологическата скала. Тя маркира постепенното

покачване на броя на този тип случаи от I в. пр. н.е. – I в., чиято максима бележи своя бум през II и най-вече III в.

На пръв поглед паметниците маркират една всеобхватна практика. В основата си тази тенденция е продиктувана от желанието на някои фамилии, които съзират възможност да се възползват от създалата се ситуация и да пробият на територията на елинската апойкия. Не е ясно обаче каква част от споменатите бракове главата на семейството, който е от гръцки или елинофонски произход, е с ръководни позиции. Според наличния материал едва 0,9% споменават поста си в градската община. Изпускането на тази подробност не означава, че мъжът е от обикновено семейство. Повечето от фунерарните паметници притежават интересна иконография, която създава впечатлението за притежание на стабилна база за придобиване на доходи. Поради тази причина едва ли трябва да се изключва предположението, че тракийските семейства отдават жени за бракове със земеделския и търговски ешелон от града. Хипотезата напълно се вписва с наблюденията относно взаимоотношенията от предходната епоха и доказва техния континуитет. В този ред на мисли явлението може да се отчете като задоволяващ „първичния“ стремеж на траките да са в самата апойкия, тъй като градът предлага повече възможности за социално израстване и отдалечаване от peregrinalния слой, отколкото селата.

Казаното допълва с нови съществени нюанси цялостната характеристика на проявата на траки в другия „клон“ на града – този на жреческото съсловие и културно-религиозните институции. Отново респектиращият брой на паметниците указва успеха на някои личности сред една от привилегированите прослойки. Това трябва да се отбележи като значителен напредък, тъй като става въпрос за институционална база с корени и традиции, които съществуват още от времето преди или от основаването на апойкията. Пропускливостта на полиса в това направление не означава, че той преживява разрыв със старите порядки. Всъщност те са затвърдени посредством римската законодателна система. Следователно единственото заключение, което може да обясни позициите на траките в това направление е, че те самите достигат своята зрялост в рамките на минисоциума на елинския полис.

Подпомагащ фактор за културното им приобщаване и сливане с елинския и елинофонския възел се явяват брачните връзки. Ако се приеме, че споменатите в посветителните и почетни надписи лица са резултат от контактите от този тип, то означава, че изборът им да се свържат с гръкоезичната структура дава ефект. Пъстроцветната картина засяга самоидентификацията на личността, чиито измерения

могат да се проследят и в останалите представители на рода. Очевидно издигането в социума е за сметка на неговото самосъзнание и чувство на принадлежност. Колкото по-близо е до управляващия елемент, толкова по-сериозно е оказаното влияние, а от там и върху членовете на семейството, с потенциал то да резонира и върху наследниците.

Изложените факти създават предпоставка за предположение, касаещо съпрузите на споменатите жени. Наличието на широкомащабна тенденция, изразяваща се с приобщаването на чужда именна традиция, означава, че една част от споменатите в текстовете лица са с тракийски произход. Етническият характер на техните семейства обаче напълно е санкциониран от протичащите процеси. Постепенно те са лишени от подчертаващия фактор на тяхната етническа същност. Вместо това се нагаждат в пълен синхрон с гръкоезичните родове. Процесът довежда и до оприличаването им на такива. За това не липсват стимули, като едните от тях са посочените мероприятия на религиозните и културните институции.

Обратно на очакванията обаче тракийското име не изчезва напълно в поколенията. Спорадичната му поява маркира наглед случайния избор на даден индивид да отдаде подобно име на наследника си. Внимателният преглед на текстовата база данни предоставя възможност да се отбележат няколко отклонения от типичната за апойкиите „елинизационна практика“.

На първо място, в повечето примери от peregrinalния елемент се касае за жени с гръцки патроним (при 88,4%). Процентите са завишени при мъжете от същото социално ниво, но с цивилни или административни позиции в градската община. Установяването на тази рутина, протичаща в сходни културни и етнически граници показва, че тракийското име в известна степен се явява като идентификатор, който да отличи носителя му от останалия елемент в тесните рамки на градския социум.

На второ място, в някои примери се вижда, че е налична омонимия, която де факто цели да оприличи личността с произход от определено семейство при по-малките общности. За целта – номенклатурата и използваните имена – са използвани като най-добрия и подходящ инструмент. От една страна, прилагането на тази практика може да се разгледа като наченка на резистентност при етническите траки, от друга страна, показва способността им да маневрират с различен тип методика в една наситена с чужди традиции среда.

Важна забележка заслужават и някои социално-семејни среди, при които жената се отличава като водещата фигура. Примерите в това отношение не доминират в

эпиграфският фонд на апойките, но въпреки това очертават семантиката на някои връзки да е в полза на тракийския състав. При тях прави впечатление, че името на поколението е деривирано от това на майката или по линия на рода, от който тя произлиза. Единичните случаи се явяват в подкрепа на съждението относно сложния характер на преплетените връзки в рамките на разнородния етнически и социален състав на полиса, в който се подчертава ролевата фигура на мъжа в обществото.

При така представените обстоятелства се вижда, че тракийското население в известна степен успява да покаже „характер“ за целия период на римско управление, дори и през III в. От представените резултати може да се каже и че мерките на римските власти постигат положителен резултат: черноморската апойкия – първоначална ядка и ядро на провинциализма, запазва своя бит и култура. Едновременно с това изпълнява ролята на опорен пункт за граничния участък на империята. Потокът на лица от етническия слой на траките се явяват като опора и подпомагат разпространението на това влияние.

От друга страна, намесата на управленските органи не се ограничава единствено за развитието на града. Това най-добре се вижда от епиграфския фонд в извънградските региони, където властта прави допълнителни мероприятия за укрепването на жизненоважния за Балканите участък. В този смисъл селата в ареала на елинските апойки се очертават като „вторична ядка“, спомагаща за проникването на римското влияние.

За противопоставяне на двата вида селища не може да става въпрос, тъй като градовете – вече изградени и утвърдени доминанти, заемат централно място в плановата схема на Рим. Потенциалът на региона и неговото значение за отбраната има преки последици върху решението да се доразвие селската структура, с което се засяга и тракийският състав. Като значим елемент за неговата изява в рамките на този тип организация се явяват осигурените постове. Нещо повече, категоризирането на населението в тях на различни общности, сред които и тракийски, означава, че Рим гледа с добро око на автохтонните обитатели и ги поставя наравно с останалия компонент. Тази гъвкавост на римската политика говори за региона като обособена част в провинцията с особен интерес. От цялата ситуация ползи извличат траките, тъй по този начин се признават като важна част от долномизийското общество.

Споменатият движещ двигател на тракийската изява в тази покрайнина на територията между Истрос и Хемус не е съвсем безобиден. Както в апойкията, тук културната трансформация бележи някои от представителите на селските низини освен

със западна именна система, но съща така и с латинизирана антропонимия. Последното съждение се базира на редицата текстове на лица, в чиято номенклатура проличава разрива с традиите. Римското окончание за някои типове имена се засича толкова често, че типичните за тракийската ономастика антропоними се „шаблонизират“ и загубват способността си да се комбинират с друг тип окончание.

Аналогии на процесите с възприемането на гръцкото име от жителите в градовете се разкриват и в рамките на селските територии. Тук обаче римското име притежава известни позиции, което отново се разкрива в късните надписи от III – IV в. Основна заслуга в това отношение трябва да се отдаде на армията и на присъствието на уволнили се от армейските структури лица. Постъпване на тракиеца във военния състав обаче само по себе си е достатъчно категоричен фактор за бъдещото му оприличаване „като римлянин“. Особено в рамките на малките и сплотени села циркулацията на западно име в различните общности е съвсем проследима закономерност.

На този етап е трудно да се изяснят някакви наченки на римско име в номенклатурата на жителите от тракийски произход в по-големите центрове. За такива представители с предпочитания към римския романизъм може да се говори по-скоро в околността. За това свидетелстват и цифрите: от всички наличните текстове със сигурни лица от тракийската общност по Черноморието едва при 30,6% се забелязват такива с латинско име. Ниски са процентите и при тези, за които не може да се прецени с точност етническата им принадлежност – 11,1%.

Важен „нивелиращ“ инструмент в полза на западния културен модел се оказва реформата на Каракала. Прокараният закон действа по такъв начин, че дава шанс на голяма част от траките в градска среда „да изплуват“ на повърхността с римско име в епиграфския фонд. Доказателството е честото засичане на гентилициума на Антонин, който съставлява 30,3% от номенклатурата на „сигурните“ и „предполагаеми“ траки. Останалият дял от текстовете, поне 1/3 от тях, се полага на *Claudii*-те, а след това по разбираеми причини взимат превес шаблонните и ауксиларни имена. Ефектът върху именната система се получава предимно от материала в селата и присъстващите военни прослойки. Разбира се, важно условие за пробиването на римското име от жителите на областта е участието им в армията.

Някои от тях успяват да се закрепят в околността на градове, но същинският асансьорен регулатор за лицата от тракийски произход се оказва елинската апойкия с обособени ѝ институции. Дори да става въпрос за жречески или привидно обикновени функции в администрацията, част от траките успяват да се наслоят в градска среда.

Глава III.

Епиграфски сведения за траките и римското провинциално общество от военните центрове по Долнодунавския лимес и северната част на територията между Истрос и Хемус.

Съществуват редица предпоставки, които да насочат генералния характер на проявлението на траките да се обвърже с военния живот, протичащ така активно в земите между Истрос и Хемус. Налице са фактите около наличието на редовни и помощни военни части. В случая не трябва да се говори за наличието му, а по-скоро до каква степен военните прийоми засягат обитателите на областта и в какво състояние ги оставя след досега им с един от фундаментите на римската обществена структура.

За изясняването на въпроси с подобен характер най-напред трябва да се приведат в действие изведените стойности от събрания епиграфски фонд.

От общо 89 надписа със „сигурни“ траки и 7, за които се предполага, че се визират лица от същата етническа страта, са изведени 101 мъже от първия тип и 6 от втория. За последните, въпреки че на места се забелязват наченки на военен романизъм, никъде не се упоменава военната им служба. За сметка на това обаче 38 лица заявяват служба в някой от армейските корпуси или че са бивши военни. Преобърнато в проценти това прави 37,6%, което е впечатляващо, като се има предвид трансформационната сила на западното влияние.

Тази приблизително 1/3 от военния тракийски ешелон притежава свой характерен белег. Така например от общо 35 надписа са споменати 51 лица от мъжки пол. Докато при 38 от тях посочват връзката си с армията, при останалите се вижда, че досега им с военщината проличава единствено в тяхната номенклатура. Съответно към помощните части спадат 34,2% – стабилен показател за възможностите на властите и способността им да наложат в значителна степен фундаменталните постулати над подвластните народи. При всички се вижда, че се явяват като катализатор на военната мощ в граничните региони – Рейнския лимес, в отбранителната система по Средния и Долния Истрос, както и на Изтока в сирийските и юдейските земи. Очевидно тук се разгръща пълният капацитет на траките като боеспособен фактор, който да помогне овладяването на ситуацията в невралгичните точки на империята.

Възниква въпросът относно последствията от активния „експорт“ на военния тракийски потенциал. Той засяга както индивида, така и цялостната група. Разбира се,

основният показател за степента на техния досег до римската култура се явява в номенклатурата им. В система, в която правата и престижът в обществото са дирижирани от името на индивидуалната личност и неговия род, е съвсем очаквано намесата на чуждата именна система да засегне и траките. Докато мъжете показват в по-ограничена или завишена степен автохтонния си характер, изразен с тракийския си антропоним, то е редно да се каже, че ефектът на романизация при жените е много по-осезателен. От всички представени текстове могат да се изведат имената на 43 жени. При около 2/3 от тях западното име присъства в тяхната номенклатура и поради тази причина е трудно да се установи тракийският им произход. По-важно е, че става въпрос за характерни и сравнително разпространени ауксиларни имена, които не придават особено количество информация за носителя им.

Очевидно наборният модел в помощните войски и флота върши добра работа за приобщаването на този етнически слой към провинциалните пластове. Интерес представлява времевия диапазон на споменатите процеси, тъй като ранноимператорското име не се набива така на очи. Изчисленията показват едва 3,9% от мъжете с принадлежност към фамилията на *Iulii*-те, като стойностите при жените са приблизително същите. Тази ситуация налага да се състави адекватна реконструкция на тракийското авансиране в долномизийския социум, която да обясни отсъствието на едно от характерните имена за романизационния фонд.

На практика условията за плавно и постъпателно асимилиране са достатъчни. Тъй като става въпрос за регион с изключително военен модел, е съвсем разбираемо категоричният фактор – армейската структура, да подтикне местните да изоставят своите традиции в именуването и да се впуснат в съвсем друга културна среда, която чрез римското име да ги припознае „като римляни“. Плановата организация на отбранителната система, администрацията, урбанизацията – всички те са допълнителен стимул за трансформирането на населението. С тях се подсилват и заздравяват контактите между автохтонния слой и романизационните попълнения от източните и западни територии на Римската империя.

Доказателствата: част от жените (23,2%) на лицата с тракийски произход притежават римско или западно, типично за гало-германските земи, име. Явно връзките с чуждия и „поримчен“ слой са добре засвидетелстван факт. Поради тази причина зададените стойности на *gens Iulia et Claudia* са стохастични. Евентуалната проява на тракийския елемент може да се предвиди единствено зад шаблонните имена на споменатите в почетните, посветителните и надгробни надписи на юг от Истрос и на

север от Хемус. До този момент те създават впечатлението, че попадат в именната матрица на провинциала доста изразително.

Подобна характеристика може да се отреди на другите ранноимператорски фамилии. Така например отговорните за внедряването на римското влияние *Flavii* също не изпъкват на повърхността с тракийските си представители в социума. Военните дипломи за периода на тяхното управление обаче, а и след това допълват картината по отношение на романизационните процеси, които по-скоро показват разгръщане на широкомащабна наборната политика за използване на тракийския професионализъм във военното дело. Пряк израз са назначенията и отрдените позиции в по-специфичните армейски корпуси. В случая не става въпрос за някакви професионални задължения. Употребата на лица от този етнически слой на населението е най-вече по посока на обикновения войнишки рекрут, но в подразделенията на конните отряди и флота.

Римският културно-исторически модел в този си „военизиран“ аспект зрее през целия I и до началото на II в. и успява да обхване все повече жители. Това добре се вижда от териториите на лагерите по лимеса и тези във вътрешността, които са обвързани с неговата отбрана. Надписите след Траяново и Хадрианово време свидетелстват за нагаждане на политика, целяща захранването на легионните, морските флоти и помощни „провинциални“ армии да се осъществява от романизирания слой. По този начин спецификата на боеспособните и отбранителни качества на тракиеца вече намират приложение в родните земи и са активно използвани. Текстовата база данни показва, че 10,8% се явяват като пълноценни военни попълнения в композицията на V Македонски, XI Клавдиев и I Италийски легион. Това не означава, че тракийското присъствие се преустановява в другите участъци на империята. Ролята им от Антониново и Северово време се определя предимно от историческата ситуация и концентрацията на имперското влияние в дадена точка. Вече доказали се като благонадежден военизиран елемент, приложението на траките във военната сфера все повече се утвърждава.

Доказателственият материал за последното съждение се явява в две направления. Те се изразяват в носителите на късноимператорските имена, или по-точно *gens Aurelii*, както и в утвърдените армейски позиции. По отношение на първото: от внимателния преглед на епиграфските текстове се забелязва, че лицата с гентилициума на Антонин преобладават на фона на другите именни структури. Всъщност ако трябва да се посочат някакви стойности, то според наблюденията *Aurelius* присъства при 14,5% от мъжете, докато при жените засичането му не е толкова

обичайно. На пръв поглед цифрите не са особено впечатляващи, но съобразно графата с траки-военни, чийто брой е 38, те съставляват 34,2%, като повече от 2/3 от случаите се явяват като част от легионния състав на провинцията.

В контекста на наборния и военния асортимент от приложени политики за територията между Истрос и Хемус, цифрите доказват измеренията на романизационната практика. Тя едновременно „ангажира“ войсковият потенциал да се подсили от придобили гражданственост лица чрез *Constitutio Antoniniana*. Но също така илюстрира и кулминацията на проникващото римско влияние сред траките. Докато през I и част от първата половина на II в. действително се забелязва постепенното засилване на интеграционните сили, то оформлението на романизиращия се тракийски слой изпълва епиграфския материал в пространството на юг от Истрос най-вече към края на II и през целия III в. Това е съвсем закономерна реалия за жителите на даден ареал, която притежава аналог във всяка една част от провинциалната система.

Главният показател за появата на траките в рамките на римското провинциално общество обаче се явява в способността им да се възползват от прокараните законови рамки и утвърдени позиции в армейското командване. За подобно развитие не липсват и свидетелства – 26,3% от лицата от графата с военния ешелон посочват в текстовете авансиране в споменатите структури. То им позволява дори да заемат престижни офицерски постове. Погледнато през призмата на *Interpretatio Thracica* това си е същинско постижение за автохтонния елемент, добрал се до осигурените прерогативи на римската провинциална система. Това доказва и успеха на асимилационната практика, която стимулира провинциала да направи опит за домогване до върховете на обществото между Истрос и Хемус за I – III в. От друга страна, данните не бива да се приемат така буквално, тъй като става въпрос за отделни личности. Спрямо лицата със сигурни военни 13,1% се добират до центурионатното съсловие, но на базата на общото количество извлечени лица от мъжки пол то те представляват 4,9%. Констатацията: не се наблюдава масов наплив и постижения в ранговата система. Особеностите на този феномен са разбираеми, като се има предвид конгломератът от преселнически прослойки и други по-стабилни членове на ветеранското съсловие. Следователно престижността и основната роля на тракиецата в обществото в конкретните териториални рамки се очертава около личността му като обикновен войник.

Любопитното в случая на „изявените“ траки е, че те са или наследници на стар романизъм, което се вижда от принадлежността им към *gens Iulia*, или представляват *Aurelii*-те, но по по-особен начин. Така например някои от тях показват романизъм,

оформил се благодарение на дейното им участие извън пояса между Истрос и Хемус. Разбира се, данните могат да се интерпретират като поемане на инициатива на отделни индивиди по време на някоя от кампаниите. Това им действие допринася за тяхното благополучно авансиране. Към тази група спадат и някои от *Valerii*-те, чиито позиции и престиж в социума не случайно се засичат в богати градове по Долнодунавската отбранителна система, като например Нове.

Проявата на траките във „военизирания участък“ от територията между Истрос и Хемус подклажда констатацията по отношение на едно наблюдение, касаещо peregrinalния елемент. От представеното количество материал прави впечатление, че лицата с от този етнически пласт са почти винаги в двете крайности. Или са с напреднал романизъм, или са към peregrinalния елемент. Последният доста упорито следва традициите в именуването си. За такова развитие показват 56,2% от мъжете и жените само от обикновените жители, които използват тракийски имена в своята именна система. Този показател е впечатляващ за граничен „лимес“ регион, за който се очаква, че населението е подложено на усилена романизация.

Предложените стойности едва ли трябва да се приемат като доказателство за слабото влияние на римското присъствие. По-скоро аргументират консервативността на тракийското село и пребиваващите ядки в някои изолирани участъци, отдалечени от долините на вливащите се в Истрос реки и пътни артерии. Също така се разкрива една друга реалия по отношение на взаимоотношенията и протичащите процеси на културно интегриране. В случая данните илюстрират липсата на тази тънка граница, която се разкрива по Черноморието например, където съществува „израждане“ на тракийския характер посредством ономастичния фонд. Индивидът по лимеса при евентуалния му досег с романизма почти винаги продължава да осъществява развитието си от тази страна на обществото. Тракийските постъпления в римската култура проличават и в именния фонд на наследниците. Според текстовете, на които може да се проследи номенклатурата на поколението (24 на брой), 62,5% от семействата решават да дадат на продължителя на рода римско име. Особеното при всички е възходането им от стабилно военизирана среда, наситена с ветерански елемент.

За сметка на това обаче сред peregrinalните кръгове не се наблюдава особено предпочитание от тяхна страна да се възползват от престижа на западната номенклатура. Докато те се абстрахират от наченки на чужди елементи в именната им система, почти навсякъде траките с римско гражданство, а и дори тези в обсега на преобладаващия армейски слой, дават на наследниците си добре познатите в

провинциалната ономастика шаблонни ауксиларни наименования. В цялостния поток сякаш съществува сериозна разграничителна линия, която разделя трансформирания индивид и неговото семейство, възприели окончателно римската култура, и тези представители от обикновените жители, които общо взето продължават своето ежедневие под старата позната форма. Разбира се, тя се извършва в рамките на римската законодателна практика. Казано по този начин са налице два ешелона със сериозни различия в културно-исторически аспект – „поримчени“ траки с напреднал романизъм и всички останали.

От казаното дотук става ясно, че в периферията на романизационните центрове и елински апойкии траките усвояват чуждите културни навици в ограничена степен. Сигурен индикатор на тази реалия е именно съотношението на peregrinalните имена спрямо другите, така характерни за западната и източната половина на Римската империя. Също така прави впечатление, че дори възникването им в именната структура на семейството, а и след това на наследниците, не нарушава традиционната антропонимия. Този контраст подчертава стационарната натура на тракийското общество, поне за по-долните селищни ядки.

Според представените надписи положените грижи за интегрирането на траките и представянето им като елемент от долномизийския социум в участъка на отбранителната система по Долния Истрос дават сравнително скоростен и успешен резултат, но само в рамките на някои територии. В този случай траките не са устойчив компонент за заздравяването на римското влияние, присъствие и военен потенциал в споменатите части на Европа. Това се отнася за избраните да се откъснат от peregrinalния състав личности. Те се внедряват надълбоко в римското общество и по този начин участват като негови пълноправни членове в цялостната композиция от практики и житейски събития. Навсякъде по лимеса те се засичат в армейски, административни и цивилни мероприятия, което значително допринася за тяхното обособяване „като римляни“ в долномизийското „лимес“ общество. Тази характеристика обаче е подходяща само за една част от населението. В по-голяма степен тракиецът се явява като обикновен жител, прикрепен към протичащите порядки в селото и към земята.

Глава IV.

Епиграфски сведения за траките и римското провинциално общество от южната Пристаропланинска част на територията между Истрос и Хемус.

Траките в южните, т. нар. гръкоезични ширини от територията между Истрос и Хемус, подобно на другите разгледани участъци, не отстъпват от стремежа си да се покажат на повърхността сред романизационния и елински фонд. Доказателственият материал се изразява най-осезаемо в епиграфската култура.

В случая от приведените до момента 121 надписа са извлечени имената на 145 сигурни траки мъже и 19 жени. Броят от графата с предполагаеми такива е представен от 19 мъже и 3 жени. Тяхната изява илюстрира много добре последователността на протичащите асимилационни процеси, които през II – III в. постепенно започват да се разпростират все по-активно на юг от лимеса. Поради тази причина засичането им в почетните, посветителните и надгробни текстове трябва да се приеме като симптом на успеха на провинциалните власти да се внедрят надълбоко в автохтонния социум.

Споменатата градивност изисква да се опишат процесите, довели до статуквото на траките като факт в долномизийското общество в тези покрайнини. Едната от същините се изразява в добре познатите рекрутни практики. Те довеждат до участието на някои личности в провинциалните армии, вследствие на което и на получаване на гражданско право. По-малък е делът на тези, споменаващи участието си в помощните военни части. На практика цифрите се явяват достатъчно доказателство за способността на провинциалния орган да допълни армейския състав от попълнения, чиято етническа принадлежност е добре изразена. В това отношение става ясно, че военният характер сред траките в този район постепенно прогресира до размери, характерни за някои участъци по лимеса. Тази реалия трябва да се очаква особено като се има предвид, че става въпрос за ареал, който към края на II в. вече е част от гранична провинция, която разчита на обособилия се милитаризъм в ежедневието както на по изявените в позициите си прослойки, така и на средностатистическия жител.

Очевидно вътрешният участък не се отклонява съществено от „правилото“ за една гранична провинция – създаване на поколения, които да се ползват като удобно наборно ядро за военния потенциал по Долния Истрос. Последното е особено показателно, тъй като сведенията до този момент не дават сигурни индикации за използването на тракийските постъпления в чужбина. Поради тази причина е редно да

се счита, че армейските функции на траките в римското провинциално общество, в тези вътрешни географски ширини са главно за нуждите на провинциалната дефанзивност. Така, в случая е налице особен тип „лимес общество“, което използва местното население като стимул за подсилване на отбранителните възможности на участъци във вътрешния пояс на юг от Истрос и на север от Хемус.

Тази така подчертана военна практика за траките от региона се отразява частично и в постепенното възприемане на чуждото име – втора инстанция на проникващото влияние. Към този момент наблюденията сочат това направление да се осъществява в полза на западната номенклатура. Така например превес взимат някои ранноимператорски имена, като например тези на *Flavii*-те и на *Aelii*-те, чието тракийското представителство се изразява в 4,1%.

Стряскащо ниските стойности накланят взените за степента на асимилационните процеси в две насоки. На първо място, представените цифри могат да се възприемат като доказателство за обезличаващия характер на римския латинизъм, напълно актуални и за източния елинизъм. След допира си до тези културно-исторически явления, тракиецът загубва напълно своята идентичност, а традициите, в това число и именните, са напълно пренебрегнати в полза на двете величини. В своята същност те довеждат до загубване на характерните за тракийската ономастика антропониими в рамките на две-три поколения. Картината в този случай придобива същински измерения, подобно на схематичното развитие на населението в ареала на лагерните територии и намиращите се в непосредствена близост до тях траки.

Такъв сценарий изглежда необичаен предвид факта, че става въпрос за отдалечени, а на места и труднодостъпни региони, за които присъствието на военни се ограничава до пребиваването на лица от ветеранското съсловие. Не е изключено реалността в това направление да се извършва в полза на споменатата елинска и елинофонска именна традиция. Самият факт, че при едва 4,8% от мъжете и жените със сигурна тракийска етническа принадлежност притежават гръцко име в именната си система в територии, където 67,7% от изведените надписи са на гръцки език доказва, че елинската номенклатура действа с „размах“ сред тракийското население. Напълно изключено е при същинската доминация на гръкоезичните среди тракийският елемент да запазва своята идентичност. Това решава поставения казус: част от личностите с номенклатура, съставена от източните, малоазийски и гръцки имена представляват оформила се под чуждо влияние тракийска прослойка. Допълнителният тласък да

предприемат развитие под сянката на споменатите влияния се оказва от двата урбанизационни центъра Никополис ад Иструм и Марцианопол.

На второ място, представените ниски стойности могат да се възприемат като белег за слабостта на романизационното влияние на фона на доминиращия елинизъм. По този начин схващането за разпространението на римския начин на живот и култура трябва да се интерпретира като проявление с локален характер и на териториална основа.

В действителност данните се подкрепят и от изконните за конкретния етнически слой имена, където те съставляват цялостната номенклатура на 55,4% от сигурните траки мъже и жени. Особено като се има предвид, че в по-голяма степен те изразяват онази част от населението, която се намира в селските пояси от територията между Истрос и Хемус, и се дава сметка за непреклонността на този етнически състав да се поддаде на чуждите асимилационни практики. Ядката за този консерватизъм се очертава да е около състоятелността на тракийското село да съхрани културната идентичност на неговия жител. По този начин се поддържа и социалният аспект от битието на общността, явявайки се като основа за перегриналната структура. От една страна, тя подлежи на различни типове рестрикции и е санкционирана спрямо юридическите и законодателни постановления. От друга страна, за обикновения тракиец създадените обстоятелства не възпрепятстват неговия начин на живот и не изменят коренно обстановката в родния край.

Освен това, не може да се каже, че римското напълно отстъпва във всички направления. На първо място, това се вижда при 32,9% от лицата, които под влияние на романизационните прослойки и армейските структури решават да трансформират именна си система. Тази посока довежда и до възникването на типични за ауксиларната номенклатура примери в бъдещите поколения. Поне такава реалия е представена в западния участък на разглежданата територия, изразяващ се в текстовия фонд от Чомаковци и намиращите се в този ареал селища. Ранното влияние на романизма дори се усеща при останалата 1/3 от военния ешелон, които показват статута си като „поримчени“ траки посредством ранноимператорските и характерните за войнишкия романизъм имена. Спорадичният характер на тези данни доказва, че все пак латинската култура успява да се прокрадне и да допринесе за култивирането на местното население в някои обособени географски ширини. Съдейки от Траяновата и Хадриановата романизация на някои личности може да се допусне, че тласъкът за местните е получен по времето на управлението на споменатите императори.

При така представената рамка на протичащи влияния съвсем естествено е да се предположи, че окончателното инкорпориране на траките от социалните низини на долномизийското общество се извършва след прокарания юридически акт на *Constitutio Antoniana* през 212 г. Обаче какво показват данните в този случай?

Вижда се, че *Aurelii*-те съставляват едва 7,3% от мъжете и жените със сигурна тракийска етничност и 22,7% от тези с предполагаема такава. Вторите са завишени, тъй като надписите са по-малко. Тъй като става въпрос за реформа, която изцяло да реструктурира обществените стълбове на римския социум, зададените резултати изглеждат наистина озадачаващо. От друга страна, те притежават съвсем милитаристична тежест, тъй като поне 2/3 от „сигурните“ траки спадат към военния ешелон. Ако трябва се конкретизират данните в процентно съотношение, то отнасящите се към *gens*-а на Антонин траки от армейските структури съставляват 35,7%. На пръв поглед изглежда, че съставляват една военизирана общност, която по времето на едикта ги заварва като вече благосъстоятелен рекрутен фонд. Данните обаче могат да бъдат интерпретирани и по друг начин. С тях се доказва постоянният стремеж на римската императорска власт да се възползва от подходящото за легионните и помощни части население, като за целта се набляга върху тракийското село, което изиграва съществена роля за провеждането на подобен тип политика.

Така интерпретирана информацията напълно се вписва в наблюдение относно случващото се в другите изолирани участъци между Истрос и Хемус през III в.: постепенно наблягане върху способността на обикновения жител да се използва като попълнение в римската армия. Това довежда и до обособяването на някои личности във военизираните среди.

По интересен начин стоят въпросите, касаещи тяхното авансиране, както в армейските структури, така и в наличните административни постове. По отношение на първото се вижда, че такива показват 21,4% от войниците. В този процент са включени и тези, които участват в състава на престижните единици на преторианската гвардия и личната конна охрана на императора – *equites singulares*. Очевидно е, че тук са касае за дълбоко уважавани структури. Постъпленията в споменатите типове части, както и успехът на някои да се възползват от армейската рангова система доказва, че посветилите се на военния път траки притежават нужните качества да достигнат едно по-добро развитие, което да им позволи да се обособят в обществото между Истрос и Хемус. Важно е да се уточни, че в повечето случаи надписите са с датировка края на II – III в. и като цяло илюстрират обстановката на вече напреднал романизъм в някои

участъци от разглежданата територия. Стойностите са ниски, но все пак показателни, че военното авансиране е достойно за представителите на тази етническа страта.

Траките във вътрешния/южния гръкоезичен пояс преживяват успех с начинанието си по пътя на военщината, тъй като 23% от събраните имена в графата на заемащите административни позиции и цивилни постове лица са членове на декурионатския състав на град като Никополис ад Иструм или някое селище. Любопитното при тях е активното присъствие на западно латинско име в номенклатурата им. Това може би подсказва за силата на армейското начинание да „изстреля“ някои последователи на римския начин на живот в цивилизационните постройки на градската агломерация. Ако се вземат предвид надписите към този тип социум, то издигнатите от траки текстове представляват 40%. Приблизително същите проценти притежават и тези личности, чието обособяване по родните места се извършва в рамките на религиозно-жреческата институция. При тях обаче не се наблюдава обхватът на римското име да придобива такива измерения, каквито показват членовете на градските съвети. Всъщност в повечето примери номенклатурата им е съставена от „чисто“ тракийски имена, което се явява като доказателство за стабилността на тракийската реалия, изразяваща се в „запазеното им място“ на този тип позиции.

Като цяло траките, предприемайки стремеж да се установят наравно с другите прослойки по родните места и в градовете, дават индикации за постепенно откъсване от локалните традиции. За това свидетелстват текстовете, които показват сключване на брачни връзки с член от романизираната или елинска община. Те притежават една отличителна черта – на поколението им е дадено римско име, което илюстрира склонността им в някои случаи да се интегрират с останалия социален и етнически елемент.

Въпреки това ако трябва да се обобщят данните от тези покрайнини от територията между Истрос и Хемус, то според представената картина този участък се отличава със сравнителната си консервативност на своите структури, като селският характер е най-отявлен в югоизтока.

Заклучение.

От разгледания до момента материал се разбира, че качеството и количеството информация от писмените извори в съчетание с данните от приведените епиграфски надписи притежават способността да очертаят и да проследят отявлените маркери на тракийския характер и ролята му в градежа на римското провинциално общество между Истрос и Хемус през I – III в. В този случай трябва да се подчертае една забележителна линия на развитие – свойството на данните от двата типа източника да се комбинират и така да подкрепят или отхвърлят напълно дадена хипотеза.

На този етап писмените извори се обособяват като капитален източник относно ситуацията на Балканите по време на завоевателните походи на Рим. Благодарение на тях може да се проследи последователността и приведените стъпки за дооформянето на траките като „базисен агент“ на римското присъствие. Те се изразяват в обичайните за военния механизъм маневри: военни походи и етнически чистки, допълнени с размествания и преселване на население в някои региони. Същността на споменатата обстановка не се различава коренно от политиката на имперските власти в другите земи. Това означава, че Централните и Източни Балкани са обект на трайните интереси на държавния апарат и за тях е отделено значително количество ресурс и внимание. Те винаги се имат предвид, когато се касае за безопасността на провинциалната система. От друга страна, стремежите в тази посока не представляват изненада. Тракийското пространство на юг от Истрос се пада отдалечен, изолиран и граничен участък на Римската империя. Следователно географското положение и ролята в отбранителната система и приложената военна програма диктуват особеностите на заготовката на обществото. В него траките се явяват като една от съставните части.

Горното съждение се подкрепя и от разгледания до момента материал. В определени географски ширини прави впечатление разгръщането на различен тип военно-административна практика. Целта ѝ е или да внедри римско поведение сред местните жители, или да запази вече утвърдената схема. Очевидно властите са запознати с историческото развитие и особеностите в бита и културата на траките. Съображенията в това отношение допринасят за усвояването на пояса на юг от Истрос, тъй като е необходимо време за самия държавен механизъм да се установи и укрепи по протежението на реката преди да премине към по-значителни мерки.

Североизтокът на Балканите представлява важна част в плановете на Рим и това ясно се долавя от настроенията на писмената изворова традиция. Въпреки това те по-скоро засягат една значителна част от завоевателните процеси и едва „одраскват“ повърхността на случващото се в региона. Прогресът в култивирането на местния елемент и нагаждането му към римското общество не е отразен. От друга страна, „мълчанието“ на античните автори създава впечатление, че в земите започва да се разиграва познатата за тях картина на постепенно проникване и развитие на романизационните процеси. Следователно ареалът между Истрос и Хемус не предизвиква интереса им.

За попълване на липсите спрямо данните за състояние на траките и ромското провинциално общество спомагат приведените 139 надписа в Първа глава, 96 във Втора и 121 в Трета глава. Общо 356 епиграфски паметника. Анализираният текстове доказват стабилността на този етнически елемент в различно отношение.

На първо място тук трябва да се спомене една типична и добре наблюдавана нишка на етническите прослойки в рамките на Римската империя. Независимо от мащабите от споменатите особености, „тласъкът“ на траките по скалата на социалната стълбица от армията, администрацията, урбанизацията, провинциалната система или директната императорска намеса – е факт и актуална реалитет за народите в *Pax Romana*. Поради тази причина изявата на тракийския елемент на юг от лимеса и на север от натуралната преграда на Хемус трябва да се има предвид не като изкуствен модел, а по-скоро като продукт от постепенното приобщаване на населението в този жизненоважен за империята участък.

Споменатите „отрасли“ на римската намеса общо взето се наблюдават по цялата територия. Съвсем разбираемо е те да породят и да разпространят нов вид културни нюанси. В тяхната основа стои западния латинизъм. В този контекст интересно стоят въпросите относно успехите на лицата от тракийски произход и заслугата на културно-романизационните принципи за тяхното положение.

На практика показателите за твърдението, че Рим има сериозни успехи за внасянето на своята „цивилизация“ в североизтока на Балканите са налице. Като такива могат да се посочат действията по издигането на надгробни и посветителни надписи. В науката са известни с названието „еписграфски навик“ и дори „еписграфска култура“. За последното не липсват доказателства – траките усвояват един съществен похват, който се превръща в рутина в тяхното всекидневие. Успехът им да се приспособят към тази привичка се наблюдава в целия населяван от тях ареал. Това не може да се приеме като

всеобща преобразователна тенденция, но все пак показва „настроенията“ им да се възползват от едно от достиженията на новия строй.

Концентрацията на епиграфския материал и неговото развитие представя друга страна от изявата на тракийския компонент. Така например не навсякъде той се проявява като обичайна практика. Спорадичната му проява дори загатва за присъствието на Рим в някои региони. От друга страна, от значение е същността му – той е инструмент за тракиеза, който да подпомогне един от най-важните аспекти от жизнения му цикъл.

Интересни качества придобива епиграфският навик в урбанизирана среда. Може би една от отявлените характеристики е използването му като способ за отличаване на отговорника на неговото издигане по като „римлянин“ или „елин“. Поне такава тежест придобиват надгробните паметници. Независимо дали става въпрос за преобладаване на елински или романизационни прослойки, на някои места тракийските семейства чрез него изразяват готовността си да се преиначат с чуждия елемент. Такава действителност представя материалът от големи центрове като Одесос. Подобно впечатление се създава и от по-малките населени места, като например в ареала на Томи и Хистрия. Подобно проявление се регистрира и в античните селища при с. с. Чомаковци и викус Лонгинопара.

Ако трябва да се отделят надписите, визиращи тракийския военен характер, то те съставляват 12,5% от общото количество на текстовете със „сигурни“ тракийски представители. Тъй като тези, спадащи към дадена общност в трите известни до апойкиите села почти сигурно са наследници на военни, могат да се прибавят към изчисленията. По този начин процентното съотношение нараства до 28,4%. Тази 1/3 доказва, че ареалът и по-точно тракийското черноморско село не отстъпва от армейските практики от другите части на разглежданата територия. Очевидно представителите от етническата страта на траките успяват да се укрепят и да постигнат своеобразно развитие в армейската структура. Тя ги подтиква да се определят или като римляни, или като елини. В същото време именните традиции на двата културни доминанта безспорно успяват да се прокраднат в семействата им.

Тъй като тракийският характер продължава да се засича по епиграфския фонд от III и IV в., едва ли може да се каже, че това население „е готово“ да се откаже от своите традиции. По-скоро притегателността към дадени културни хоризонти зависи от обстановката, в която пребивава индивидът. Съвсем естествено е да се има предвид и желанието на някои да се абстрахират и да постигнат развитие в наличните властови

позиции. Фактически така се загубва и тяхната същност. Тогава сливането с романизационния/елинския компонент почти винаги маркира окончателно откъсването от началната точка, от която възхожда лицето.

Военият път сред местните се отличава предимно в земите в близост до лимеса. Същото важи и за околностите на изградените и владени във вътрешността на провинцията седалища на подразделения и помощни военни части. Последните се открояват съвсем в западните участъци. Всъщност активизацията на военния дух е толкова добре очертана, че стимулира особено количество от популацията в разглежданите географски ширини да възприемат културата и бита на Рим с ускорени темпове.

Обстановката придобива специфичен оттенък и в земите на днешна Северна Добруджа. Според наличния епиграфски фонд участъкът буквално е изведен на преден план като обособена рекрутна зона.

Анализът на материала в обръча на старите военни центрове показва, че тракийското население и ролята му като рекрут е една от охарактеризиращите черти. Военият характер е толкова добре изразен, че при 43,8% от общото количество извлечени надписи се споменава военна служба или проличава романизация, вследствие на преминаване през редиците на римската армия. Като цяло се проследява идентичен път на развитие – първоначално тя е в помощните военни корпуси и флота. Свидетелството се явява във военните дипломи, съставляващи 14,2% от раздела с траки от военните среди. Крайният продукт от цялостната система се изразява в оформянето на стабилен рекрутен фонд. Целта е той да се използва като благонадеждно попълнение в легионните и ауксиларни провинциални армии. В това отношение флотът не отстъпва от плановата схема.

Може да се каже, че усилията за създаване на т. нар. лимес „койне“ и участието на траките в този процес бележат успех. Количеството военни в частите на V Македонски, I Италийски и XI Клавдиев легион се вижда от процентното съотношение – 26,3%. Това са само данните, предоставени от ономастичния показател за територията на военните лагери по лимеса и във вътрешността. Предвид асимилационните сили на военния романизъм, вероятно потокът на траки в споменатите корпуси ще е много по-голям.

Следователно е налице характерна линия на развитие на една военизирана погранична област – приоритизиране на наборните единици в помощните войски в първото столетие от римското управление на областта. След това потокът на

романизираните провинциали е пренасочен през II в. към „родните“ армии. Фундаментът на тази схема се държи на наследниците и степента на закрепилите се военен романизъм, който да подхранва активизацията на лимес обществото.

Обстановката на юг в т. нар. гръкоезичен пояс, голяма част от който попада преди 193 г. в римска провинция Тракия, притежава сходни черти. Така например към графата с военни спадат 18,1%. На пръв поглед това са сравнително нормални проценти. Все пак става въпрос за земи с два културно-исторически преобразователни процеса. Те имат съществени последици за именните традиции за местните тракийски пластовете. Тук обаче военният характер значително отстъпва от този по лимеса и от военните лагери във вътрешността. Това се доказва от количественото съотношение – приблизително 37:20 в полза на първите, което е почти двойно изразен милитаризъм. Цифрите доказват силата на романизационната доктрина за един граничен регион. Развоят е съвсем нормален предвид случващото се по другите места в империята.

В контекста на *Interpretatio Thracica* се подчертават военните способности на траките. Изглежда, че в течението на времето постепенно се оформя едно ядро във вътрешни части. Постепенно то успява да излъчи съществен брой от романизираните си членове в легионните, флотските и ауксиларни части. Но в случая се касае служба предимно в ареала между Истрос и Хемус. За това посочват 26,6% от войниците, отбелязващи участието си в легионните редици. Тук е интересното, че се визира единствено I Италийски легион. Тази отлика може би идва да покаже изключителната важност на траките като способен наборен фонд за споменатата единица. От друга страна, тя се очертава като особено важна за представителите на този етнически пласт. На няколко примера се виждат лица от тракийски произход с кариера в споменатата армия.

Що се отнася до асансьорните способности на армейската структура, дали може да се каже, че тя се налага като основен двигател за прогресирането на траките в долномизийското общество? За полагане на усилия от страна на някои лица свидетелстват 24,3% от „военните текстове“ от региона на лагерите по лимеса и вътрешността, както и 30% от гръкоезичния юг в територията между Истрос и Хемус. Разбира се, в сметките са включени и такива, успяващи да достигнат до елитните корпуси на преторианските части и личната конна гвардия на императора. Всички позиции придават тежест на личността и спомагат за отличаването на тракиец в рамките на родния социум или дори в провинцията.

Присъствието на значителна урбанизационна ядка само по себе си очевидно не е достатъчно да подтикне траките да се чувстват „като едно със социума“. Институциите на споменатите първоначално допускат до тях да се доберат доказали се със своите способности личности, както и такива със здрави връзки с елитите. Поради това им „качество“ те се обособяват като затворен конгломерат, непозволяващ траките да се приспособят към структурата. С това обаче възниква въпросът защо показателите на тракийската изява са така добре изразени в Никополис ад Иструм и Одесос?

И за двата има логично обяснение и то се корени отново в два спомагателни фактора. За втория град основна роля представляват вековните връзки преди римската провинциална система. Законовите рамки на Рим действат единствено като катализатор и подпомагащ регулатор на тези взаимоотношения. Колкото до Никополис ад Иструм, то за него смело може да се предположи, че войнишкият романизъм и смесването на различният по етнически състав население преди основаването на града подпомага траките с ранния досег до римската култура да се внедрят в бъдещата градска среда.

Представени по този начин данните, наистина проявлението на траките в римското провинциално общество между Истрос и Хемус притежава локален характер на териториална основа. Една от основните движещи сили се явява римската армия. Тя подсилва динамиката на протичащите контакти и заздравява връзките си независимо с който и да етнически елемент.

Отсъствието на по-сериозни мерки в югоизтока на разглежданата територия не трябва да се приема непременно като директен показател за нежеланието на римските власти да интегрират по-сериозно този обширен регион. Ако статуквото е такова, каквото продължава да бъде в продължение на няколко века, то това означава, че провинциалната система се задоволява с постигнатото и активизацията на траките покрива стремежите на имперските власти. В резултат на което се постига слаба романизация, но от друга страна, послушен етнически елемент, който осъществява битуването си в затворената ядка на селската община. Дори епиграфският материал в региона – в повечето случаи оброчни плочки, доказва разпространението му и употребата му сред местните с цел да задоволи религиозните нужди, отколкото да го прилага масово и в погребалните практики под формата на надгробни плоча. Очевидно това доказва, че не целят да се отличат и да се разграничат от „другия“, тъй като практически такъв елемент отсъства или поне е в редуцирано количество, рязко отличаващо се от другите участъци между Истрос и Хемус.

Интересен е случаят с Чомаковци. Той представлява чист пример за силата на пътната мрежа и способността ѝ да интегрира някои изолирани и отдалечени участъци от покрайнините на пояса между Истрос и Хемус. Там траките започват постепенно да се числят към романизираните пластове. За поетата посока способстват и други фактори. Не на последно място се явява армията, но в действителност армейското влияние под формата на ветерани се засича спорадично и в Южна Добруджа. Но за разлика от там, Чомаковци е важна точка на крайпътен възел от елинския южнобалкански свят към „варварския“ север на провинциите. Безбройните контакти и небезопасния досег с културата на другите прослойки подтиква съществена част от обикновеното тракийско население да издигат надгробни паметници по примера на чуждия елемент в родната община. Така по този начин той се чувства като неделимо цяло не само от минисоциума, но и в общопровинциален аспект.

В крайна сметка изявата на тракийското население като съставна ядка и част от римското провинциално общество придобива съществени измерения. Дори степента да не се има предвид, „покоряването“ на някои позиции във военния или административен и граждански апарат доказва, че този етнически елемент намира своето място в „своите земи“ Това ще рече, че авансирането е факт, който трябва да се има предвид в бъдещите изследвания.

Провинциалната система определено очертава пътищата на развитие за изява на тракийския елемент във властовите структури. От него зависи какви посоки се приемат и до къде желае да реализира своето авансиране. Според наличните текстове се забелязва, че са налице представители с потенциал да се окажат в самото ядро на военно-административното командване. Тази реалия е активна и особено стабилна хронологически от втората половина на II в. и през целия III в., като остава основа за израстването и обособяването на тракийския етнически състав във властовите органи през Късната античност.

Научни приноси на дисертационния труд.

1. В дисертацията за първи път е подбран целият епиграфски материал, в чиито текстове са споменати представителите от етническата общност на траките, като са подложени на обстоен анализ и е направен опит да се конкретизират основните направления, в които се осъществява пребиваването им на територията между Истрос и Хемус през I – III в. За актуалното развитие на траките като съставна част от римското провинциално общество свидетелстват приведените 139 надписа в Първа глава, 96 – във Втора и 121 – в Трета глава. Общо 356 епиграфски паметника.

2. Материалът от посочената територия за първи път е преразпределен на териториален принцип, който се съобразява с историко-географските особености и наложени тенденции за разпростиращото се влияние. Регионите се обособяват като Крайдунавски, Причерноморски и Пристаропланински.

3. На базата на епиграфския материал от трите разделени региона се проследява авансирането на траките в администрацията и се изясняват различните типове проявление, както и значението на даден културно-исторически модел за лицето.

4. Прави се съпоставка относно проявата на траките както в конкретен участък, така и по дадена система. От проведените анализи за първи път се извеждат на преден план локални различия в тяхната изява и се набелязват основните похвати в опита им да се покажат на повърхността на романизационния и елински фонд.

5. За първи път се прилага просопографски и антропонимичен анализ специално към тракийските слоеве от населението. Според крайните резултати са нужни няколко фактора, за да сработи динамиката на елинското и римското влияние, които да доведат до окончателната трансформация на жителя като „римлянин“ или „елин“.

6. За първи път е подложен на анализ и систематизиране епиграфският материал, притежаващ информация за личностите от социалните низини, като впоследствие се разкрива, че постулатите на чуждите културно-исторически хоризонти притежават ограничен характер в земите на разстояние от основните военни центрове по лимеса и най-вече в югоизтока на ареала между Истрос и Хемус.

7. За първи път жените тракийки и брачните връзки с друг етнически и социален компонент е анализиран подробно, като според данните по този начин траките си осигуряват някои позиции предимно в елинския участък между Истрос и Хемус.

8. За първи път на преден план и на показ се извежда значението на пътните артерии за приобщаването на някои покрайнини между Истрос и Хемус. В това отношение се отличават земите на бъдещата Малка Скития, както и тези на запад, по долината на река Искър, където римският характер е застъпен и във фунерарното изкуство.

9. Наличната текстова база данни позволява да се изтъкне за първи път, че основният белег на тракийската изява е в контекста на peregrinalните общности. Въпреки активността на някои външни процеси, на територията между Истрос и Хемус се очертават области с добре изразен местен тракийски селски облик.

10. Обобщението, че

от една страна – траките имат видимо присъствие и израстване в жреческите и култово-религиозни институции;

от друга страна – траките са включвани като особено боеспособна сила в конните и във флотските части на римската армия, при което са налице представители, които се оказват в ядрото на военно-административното командване, като това явление става основа за израстване на траки и във върховните властовите органи на Римската империя.

Публикации по темата на дисертацията.

Янакиев, С. 2019: Приносът на професор Александър Фол в проучването на историята на Тракия и траките в Римската епоха. – *Thracia*, XXIV, 393–403.

Янакиев, С. 2020: Епиграфски сведения за римското провинциално общество в и около Абритус 1–3 в. – *Thracia*, XXV, 250–274.

Янакиев, С. 2020: II Луцензийска кохорта. – Енциклопедия „Древна Тракия и Траките“: [II Луцензийска кохорта \(www.thracians.net\)](http://www.thracians.net).

Янакиев, С. 2021: Власт и социум: модели на социално издигане и изява на тракийското население по Западнопонтийското крайбрежие на Долна Мизия (I – III век). – *Thracia*, XXVI (под печат).